

Nagmaal aan gelowiges – Ouderdom maak nie saak nie. *En alkohol?*

J Buitendag
(Universiteit van Pretoria)

ABSTRACT

Eucharist for believers – Age does not matter – And alcohol?

For centuries the church accepted the principle that the Holy Communion is meant only for adult believers. This view changed fortunately. The other assumption remains, namely that wine, and to be more precise, alcoholic wine, is to be used. Understandably there would be parents who are of the opinion that they don't want to expose their children to alcohol. How constitutive is wine - and alcoholic wine in particular - then for the Eucharist? This article argues that the presence of Christ should be sought in the faithful use of the elements, in communion with other believers. It is therefore completely realised only when consent is given in faith to the Eucharistic event. Moreover, this event must simultaneously be accomplished personally, that is, when this reciprocity takes place in the sacramental meal. The quantum physics theory teaches us that reality always comes into being only by means of the partaking subject. An understanding of the Holy Communion is proposed where the wine is not seen as an atomistic element, but rather in the sense of the field theory, where it is experienced as part of a network of being. The nature of the element, as such, is thus of no particular value.

1 INLEIDING

Die kwessie oor kindernagmaal, of liewers die bediening van nagmaal aan verbondskinders, is grootliks bygelê. Eintlik kom dit vreemd voor dat die kerk so lank aan ouderdom of dan 'n kerklike aktiwiteit (belydenisaflegging op 'n seker ouderdom) vasgehou het as *voorwaarde* tot nagmaaldeelname. Die Bybel ken eintlik maar net die *geloof* as vereiste vir nagmaal wat dan gekwalifiseer word deur die “besef dat dit die liggaam van die Here is” (1 Kor 11:29). Die vraag behoort dus nie die ouderdom van die deelnemers te wees nie, maar die geloof en erns van die nagmaalganger. En min mense sal verskil dat ook jong verbondskinders hieraan kan voldoen.

Tog is daar 'n tweede aspek wat ook hiermee saam gevoer moet word, en dit is die noodsaak van *alkoholbevattende wyn* vir nagmaalgebruik. Is druiwesap ook aanvaarbaar vir nagmaal? Nie dat die deelname van verbondskinders aan die nagmaal hierdie debat geopen het

nie. Inteendeel, sedert die vroegste tye is oor die alkoholelement van die wyn gehandel, soms vanuit prinsipiële oorwegings, soms vanuit praktiese noodsaak soos in die geval van gerehabiliteerde alkoholiste.

Ongenuanseerd kon daar in die verlede gesê word dat alkohol-bevattende wyn *alleen* die regte manier van doen is en aldus moet gehandel word. Rabbi Jehuda verklaar dan ook ten opsigte van die Pasga: *Moenie sê, "ek wil geen wyn drink nie" - want dit is 'n sondige weg; alleen dit wat die Skrif verbied om te geniet, mag afstand van gedoen word* (aangehaal deur Boehmer 1927:40-41). Andreas Karlstadt was die eerste wat die nie-gebruik van wyn met nagmaal tot sonde verklaar het (Boehmer 1927:33).

Maar hierdie rigorisme het plek gemaak vir 'n kommunikatiewe handelingsteoretiese benadering. Die Evangelie word ook luisterend oorgedra. Tweerigtingverkeer vra dat die praktyk inderdaad tot spreke gebring word. Per slot van rekening is "absolute objektiwiteit" onmoontlik; die mens gaan maar altyd interpreterend met sy wêreld om en kan nooit koud luister en koud waarneem nie. Waarheid kan nie tussen hakies geplaas word en los van sy invloed verstaan word nie. Daarom is lidmate se ervaring en siening toenemend belangrik vir kerkwees. Van Niekerk vat dit so saam:

"Teenoor die vroeëre klem op waarheid, word die klem nou eerder geplaas op geldigheid en opinie; teenoor objektiwiteit, subjektiwiteit; teenoor universaliteit, partikulariteit; teenoor vir sigself sprekende observasies, teoretiese raamwerke wat sin verleen aan observasies; teenoor tydloosheid, geskiedenis en verandering; teenoor onbevange kritiek, gesag, tradisie en paradigmas; teenoor neutraliteit en waardevryheid, commitment en vertroue; teenoor die logika van navorsing, die psigologie van ondersoek; en, les bes, teenoor rasionaliteit, die kontekstualiteit van norme en kriteria, die afwesigheid van interparadigmatiese reëls, en gevolglike inkommensurabiliteit" (1992:120).

Iemand soos Schillebeeckx (1968:17) sê dan ook dat teologie gelukkig nie meer net die saak van die teoloë is nie, maar dat dit gemeenplaas ook by gewone mense geword het. Daarom het ons nou 'n "nuwe etiese situasie" waarmee die teologie moet rekening hou. Tyd-en-plekgebondenheid van uitsprake kan nooit oor die hoof gesien word nie.

2 EERSTE REAKSIE

Wanneer 'n mens die vraag nou probeer beantwoord of druiwesap toelaatbaar is as substituuat vir die nagmaalwyn, is die eerste reaksie

wat 'n mens wil openbaar, 'n terugverwysing na, “soos wat Jesus dit gedoen het”. Die taak word dan om haarfyn te ontleed wat die feitelike toedrag van die situasie toe was, *en dit dan normatief vir die hede te maak*. Die probleem is net natuurlik dat 'n mens dan iets meer gedoen het as wat in die Skrif staan, naamlik 'n opdrag is gemaak van 'n blote gegewene. Ons kan tog nie indikatiewe in imperatiewe verander nie! Daarom sal uitgemaak moet word of die gebruik van wyn met nagmaal as opdrag aangebied word of nie.

Die weg van ondersoek moet daarom eerder wees om te bepaal hoe *konstituerend* wyn as element van die nagmaal is. Selfs dit is nog nie die totale taak nie, want die vraag sal ook moet wees of daardie wesensaspek (indien enige) nie ook op 'n *ander wyse* net so effektief oorgedra of ervaar kan word nie.

2.1 Sekere tersaaklike aspekte van die eerste nagmaal

2.1.1 Watter soort wyn het Jesus gebruik?

Die klassieke bewys dat Jesus wel alkoholdraende wyn met die nagmaal gebruik het, vind ons in Lukas 22:18, “Ek sê vir julle: Ek sal van nou af nie weer wyn drink voordat die koninkryk van God gekom het nie”. Letterlik staan daar, *die vrug van die wingerdstok*.

Daar sal dus uitgemaak moet word of die eenheid wat in die element van wyn uitgedruk word, nie geskaad word wanneer meer as een vorm van die vrug van die wingerdstok gebruik word nie. Onder andere Bouwman (1934:419) en Jeremias (1976:50) is ook daarvan oortuig dat hierdie beslis nie uitgeparste druiwesap was nie, maar alkoholbevattende wyn. Die druiwe, redeneer Bouwman (1934:419), begin eers in Junie in Palestina ryp word en kon dus onmoontlik behoue gebly het tot die volgende jaar se Paasfees. Die drink van wyn gedurende die Pasga dateer sover terug as ongeveer 100 jaar voor Christus (Lietzman 1979:627).

Op slegs twee ander plekke in die Nuwe Testament word verhaal dat Jesus wyn gedrink het of daarmee in aanraking gekom het, naamlik Matteus 11:18 en 19 (“Die Seun van die Mens het gekom en geëet en gedrink, en hulle sê: ‘Kyk daar, 'n vraat en 'n wynsuiper’...””) en Johannes 2:1-11 met die bruilof te Kana. Jeremias (1976:52) stel ook dat die alledaagse maaltye natuurlik heeltemal te basies was dat wyn daarby gedrink sou word, maar tog dat elke Pasgaganger verplig was om wyn saam te neem na die fees.

Jeremias (1976:53) meen dat die verwysing na bloed gemaak het dat *rooi* wyn ook by die nagmaal verkies is. Lietzman (1979:627) verskil hiervan en stel dat die kleur (rooi) van die wyn geensins voor-skriftelik is nie, maar dat dit maar die algemene tipe wyn was wat

destyds gebruik was. Dit was glo eers Tertullianus wat hierdie parallel met die bloed in die kleur gesien het. Bouwman (1934:418) wys op die gevaar wanneer 'n mens die kleur in die argument sou verabsoluteer en dan ewenwel van rooigekeurde water gebruik sou kon maak. Calvin (1956:43) oordeel ook dat die kleur van die wyn 'n middelmatige aan-geleentheid is. Druiwesap word waarskynlik deur mense gekies op grond van die feit dat dit ook "die vrug van die wingerdstok" is, en nie op grond van die kleur daarvan nie. Die Reformatore het in elk geval ook deurgaans wit wyn vir nagmaal gebruik (Boehmer 1927:35). Pont (1981:246) beklemtoon die "en" wanneer hy die nagmaalsviering, soos voorgestel deur die Sinode van Dordrecht, bespreek deur te sê: "Die nagmaalstekens moes gewone brood wees *en* wyn".

Dit is bekend dat die Ebioniete en die Marsioniete geheelonthouers was en geen alkohol ook by die nagmaal gebruik het nie. In sekere Metodistiese kringe is die gebruik van alkohol ook as sondig afgemaak. Dit geld vandag nog. Voorbeelde van alkoholvrye wyn word deur Boehmer (1927:37) genoem in Amerika, Engeland, Switserland en Duitsland. Hy verklaar ook dat wyn by die nagmaal beslis alkoholvry moet wees. As Jesus die ellende wat alkohol veroorsaak vandag sou aanskou, sou Hy uitgeroep het: "Mich jammert des Volks!" (Boehmer 1927:43).

2.1.2 Die aspek van feestelikheid

Daar is egter 'n ander moment wat veral deur *wyn* versimboliseer word wat nie buite rekening gelaat kan word in die argument oor die tipe wyn wat Jesus gebruik het nie. Dit is die element van *feestelikheid*. Dit gaan immers om die oorwinning oor die dood en die opgewonde verwagting van die ewige heerlikheid. En Christus kom immers weer! Daarom is die nagmaal "a meal of joyfulness" (Ridderbos 1962:431).

Jeremias (1976:50) toon aan dat die drie feeste (Pasga, Pinkster en Loofhutte) altyd deur feestelike wyngebruik gekenmerk is. Von Holzer (1986:56-71) verwys na Psalm 104:15 wat sê: "wyn om mense se harte bly te maak". Wyn is gesien as iets wat besondere geluk en heil veronderstel (Deuteronomium 33:28, II Konings 18:32 en Jesaja 36:17). Die bekende Psalm 23 praat ook van die feestelike oorloop van die (wyn-?)beker. Bouwman (1934:419) sien dan ook in die wyn iets van hierdie positiewe euforie raak. Blydskap en vreugde word die kenmerk van die betrokkenes. Dit laat dink ook aan die eskatologiese fees van Jesaja 25:6, "Op hierdie berg gaan die Here die Almagtige 'n feesmaal gereed maak vir al die volke, 'n feesmaal met die beste om te eet en te drink, goeie kos en geurige wyn".

'n Fees is natuurlik nie van alkoholgebruik afhanklik nie, maar is nietemin destyds daarmee geassosieer. Ons sou in vandag se gebruik

aan *vonkelwyn of sjampanje* dieselfde betekenis heg as wat aan wyn in hierdie gevalle geheg was. Daarmee vier ons fees. En vir sover feestelikeit 'n belangrike aspek van die nagmaal is, sou daar dan net sowel 'n argument vir vonkelwyn uitgemaak kon word.

Ridderbos (1962:398-399) onderskei tussen enersyds die plaasbekledende dood en andersyds die *eskatologiese motief* van die nagmaal. Laasgenoemde se element word nie soseer met wyn as verteenwoordigend van bloed hanteer nie, maar eerder die “nuwe wyn” van die koninkryk van God (Mat 26:29, Mark 14:25 en Luk 22:18). Dit is natuurlik van groot belang om te sien hoe wyn hierdeur vergeestelik word; met ander woorde, nie die betekenis verander soseer nie, maar die teken self. Dit word *ander* wyn! Die relativisering van hierdie spesifieke element is dus voor die handliggend. Die aantal bekere (twee, drie of selfs vier) en die moontlike betekenisonderskeidinge daarvan word daargelaat.

2.1.3 Die aspek van eenheid

In 1 Korintiërs 10:16-17 lees ons dat die nagmaal ook 'n gemeenskapsmaal is waarin die gelowiges aan Christus en aan mekaar deel het. Die klassieke nagmaalsformulier soos onder andere in die Nederduitsch Hervormde Kerk (1997:65) gebruik, bevestig dit wanneer dit sê: “Net soos baie graankorrels tot een meel gemaal en daaruit een brood gebak word, en baie druiwekorrels, as hulle gepars word, tot een wyn saamvloei en meng, so moet ons almal wat deur die geloof in Christus inŉelyf is, in broederlike liefde een liggaam wees ter wille van Christus ons geliefde Saligmaker, wat ons eerste so uitnemend liefgehad het”.

Die argument wat in die lig hiervan gebruik kon word, is dat druiwesap nie hierdie eenheid bewerkstellig nie, omdat dit 'n ander substansie is as wyn. Die feit egter dat juis druiwesap as substituuat gekies word, dui op die veronderstelling dat die vrug van die wingerdstok meer as toevallige betekenis het. Voorstanders van druiwesap erken hiermee dat die eenheid gerespekteer moet word, wat dan wel gedoen word deur net 'n ander vorm van die vrug van die wingerdstok te gebruik. Koeldrank word immers nie oorweeg nie.

Daar sal dus uitgemaak moet word of die eenheid wat in die element van wyn uitgedruk word, nie geskaad word wanneer meer as een vorm van die vrug van die wingerdstok met nagmaal beskikbaar gestel word nie. Die vraag sal dan wees of die eenheid net tot uitdrukking kan kom as daar van 'n enkelvoudige element gebruik gemaak word.

2.1.4 Ander aspekte van die nagmaal

Die kwessie van die nagmaal as *herinneringsmaal* word by Markus eerder met die (breek van die) brood in verband gebring as met die wyn

(Jeremias 1976:251), alhoewel Paulus weer albei elemente betrek. Daarom is dit nie in die onderhawige argument van direkte belang nie. Die *dankseggingaspek* van die nagmaal aan die ander kant word weer nie in die besonder aan brood of wyn direk gekoppel nie, maar eerder aan die beker en word gesien as 'n aspek van die nagmaalsgebeure. Dieselfde geld ook vir die *teenwoordigheid van die Heilige Gees* as waarborg van God se beloftes. Hierdie aspekte word dus nie verder hanteer nie.

2.2 Die onbekikbaarheid van 'n element

Tomas Aquinas het bepaal dat geen ander meel as koringmeel gebruik mag word vir die brood tydens nagmaal nie (Bouwman 1934:416). Die Protestantse kerk het egter geoordeel dat waar die korrekte element, naamlik koringmeel ontbreek, 'n substituuat wel toelaatbaar is (Bouwman 1934:416). Hierby was Calvyn (1956:43) van oordeel dat dit 'n middelmatige saak is of die brood gesuur of ongesuur is, gebreek of ongebreek, uitgedeel of verdeel word. Grosheide (1956:412) voeg egter by dat die Griekse kerk altyd die voorwaarde bygevoeg het dat die tipe brood wat gebruik word, tog wel die stapelvoedsel van die bepaalde gebied moes wees.

'n Dergelike opinie is ook ten opsigte van die wyn deur Calvyn uitgespreek. Toe die eerste Protestantse koloniste van Frankryk na Amerika verhuis het, het hulle geen druive aangetref nie en het hulle hulle tot Calvyn gewend vir 'n oplossing. Calvyn se antwoord was dat dit wel aanvaarbaar was om iets anders te gebruik, mits daar geen wyn te bekom was nie, en volgens Beza (Ep. 13) het Calvyn ook nog bygevoeg dat die nagmaal tog nie aan 'n bepaalde drank verbonde is nie (Bouwman 1934:420). Boehmer (1927:25) wys op heelparty gevalle in die vroeë kerk waar die nagmaal slegs met brood gevier is; in Spanje is selfs van brood en melk gebruik gemaak. Selfs Luther het geen probleem daarmee gehad dat wyn by die nagmaal ontbreek het nie (Boehmer 1927:30-33). Die vryheid van die Christen maak dit vir Luther dus moontlik om hierdie keuse uit te oefen. 'n Ander interessante aspek is die vraag of wyn verduin mag (of moet) word deur dit met water te meng. Rome meen dat dit met water vermeng *moet* word (*modica aqua*), omdat daar ook water uit Jesus se sy geloop het toe die spies Hom deurboor het (Joh 19:34). Siprianus het teen hierdie gebruik om water in plek van wyn met nagmaal te hê, te velde getrek (Bouwman 1934:418). Die Protestantse Kerk het gehou by die beginsel van die "vrug van die wingerdstok" in die gevalle waar wyn wel bekombaar was, sonder 'n aanduiding dat die wyn verduin is.

Wat egter belangrik is, is dat die *situasie* tog wel deur die vaders geag is as 'n faktor om ten opsigte van die nagmaalselemente aanpassings te maak. Eerder dus 'n aangepaste vorm, as geen nagmaal nie.

2.3 Wat in die geval van 'n gerehabiliteerde alkoholis?

Hierdie situasie is waarskynlik die mees vanselfsprekende en praktiese rede waarom mense nie wyn tydens nagmaal wil hê nie. Daar is ook gevalle waar mense emosionele besware daarteen kan hê, byvoorbeeld waar 'n persoon grootgeword het of steeds in 'n situasie verkeer waarin alkoholisme weersinwekkende afmetings aanneem. So 'n persoon wil met alle mag selfs nie eers aan die alkoholreuk blootgestel word nie. Dan is daar natuurlik ook die voorbeeld van iemand wat om mediese redes afgeraai word om alkohol te gebruik. Laasgenoemde twee gevalle kom egter so min voor en die blootstelling aan alkohol met die nagmaal is so gering, dat die praktiese probleem eintlik maar by die (gerehabiliteerde) alkoholis lê.

Baie belangrike navorsing is in hierdie verband gedoen deur die psigoloog, Hennie Joubert, van die Alkoholrehabilitasiesentrum in Klerksdorp. Nie fisiese vermyding nie, meen hy, maar die emosionele verwerking daarvan is van belang vir rehabilitasie: "Dit is ook nie die neem van 'n drankie wat tot die terugval aanleiding gee nie, maar wel die betekenis wat die neem van 'n drankie vir die persoon inhou" (Joubert 1995:22). Terugval is ook geen eenmalige aangeleentheid nie, maar wel 'n proses wat binne die verbruiker plaasvind. 'n Mens word van alkoholisme gerehabiliteer deur 'n innerlike ingesteldheid en nie deur askese nie. Indien iemand dus wel na een slukkie nagmaalwyn sou terugval, was so iemand in elk geval nog nooit van alkoholisme genees nie. Dit kan dan hoogstens as een skakel van 'n lang ketting gesien word. Fisiese blootstelling is dus nie die achilleshiel tot terugval nie, maar wel die psigologiese ingesteldheid daarteenoor.

2.4 Samevatting

In kort is die argument dus dat daar wel met die verloop van tyd heelwat voorskrifte aan die elemente van die nagmaal gekoppel was, maar dat dit deur omstandighede nietemin binne perke aangepas kon word. Die bedoeling is dus dat daar nie aan die uiterlike tekens van *spesifieke* brood en wyn bly hou moet word nie, maar dat die betekenis daarvan die eintlike saak is.

Die vraag is reeds gestel of die betekenis slegs deur *hierdie* aspekte uitgebeeld kan word. Maar daar moet ook gevra word hoe betekenis gegeneer word. Werklikheidsverstaan is in hierdie sin dus onder die loep, omdat die elemente slegs dan konstitutief kan wees indien die betekenis daarvan op *synsmatige wyse* daarin vasgevang is.

Met ander woorde, gaan dit om 'n teken, of om die saak self? *Is die brood en wyn die liggaam van die Here, of verwys dit net daarna?* Die moderne fisika het die tradisionele verstaan van die werklikheid tot in sy fundamente geskud. Christus se reële teenwoordigheid in die elemente kan nie los van hierdie insigte verstaan word nie (Schillebeeckx 1968:94). 'n Mens kan wonder of die vereiste wat ten opsigte van wyn gestel word nie dalk eerder onder Rooms-Katolieke invloed gestaan het nie. Hulle het immers 'n groot saak van die fisiese teenwoordigheid van Christus in die elemente gemaak.

3 DIE SUBJEK-OBJEK WISSELWERKING

3.1 Die statiese siening van Jesus se teenwoordigheid

Vir baie lank het die wetenskap gedink dat daar iets soos *objektiwiteit* bestaan. Dit is verstaan as "objekte" (*posita*) wat as materie presies waarneembaar is. Die mening is met ander woorde gehuldig dat die werklikheid staties is en dat die uitdaging van die wetenskap daarin bestaan om alles waar te neem "soos wat dit daar is". Die waarneming kan ontoereikend wees, maar nooit die objek nie.

Die ander uiterste is natuurlik weer dat alles as illusies beskou is en dat die *subjek* alleen werklik is. My siening en my geloof en my insig is dan die een en die al. Die objektewêreld is maar bloot gissings en verbeeldingryke projeksies.

Die relatiwiteitsteorieë en die kwantumfisika het egter 'n einde aan albei hierdie sienings gemaak. Meteens is daar tot die besef gekom dat niks staties en selfstandig is nie, maar dat alles in 'n proses van "*wording*" is. Alles is dus in proses. Boonop is dit die interaksie tussen die subjek en die objek wat meebring dat werklikheid¹ tot stand kom. Dit beteken dat die *of-of* plekmaak vir 'n *en-en* verstaan van die werklikheid. Die subjek is dus nie slegs waarnemer nie, maar geheel en al *betrokke* by die werklikheid self. Die meervoud van moontlikhede word natuurlik 'n enkelvoud van realiteit wanneer die subjek sy keuse uitoefen - die veelvuldige moontlikhede stort dan ineen (in-een).

¹ Die bekende bewys is natuurlik dat fotone (die vrystelling van 'n elektron se energie wanneer dit van kwantumbane wissel) of as partikels (posisie) of as golwe (momentum) waargeneem word, afhangende van die subjek wat dit bepaal! En albei is waar! Jy sien dus wat jy wil sien! "The physicist acts as a midwife to reality, helping through his or her interventions to evoke one's face of reality's rich, underlying potential" (Zohar & Marshall 1994:12).

Die tradisionele verstaan van die *reële teenwoordigheid* van Christus in die nagmaal gaan nou vlugtig bekyk word en wel in terme van die *objek*, die *subjek* en die *wisselwerking* tussen die twee.

3.1.1 Teenwoordigheid van Christus in die nagmaal-elemente

Hierdie aangeleentheid is in die klassieke dogmatiek die leer van die transsubstansiasie (Aquinas) of konsubstansiasie (Luther) genoem. Dit kom daarop neer dat Jesus se teenwoordigheid oorgaan in - of minstens saamgaan met - die elemente van wyn en brood. Dit is gebaseer op die bekende woorde van Jesus, "dit is my liggaam". Jesus verander dus hiervolgens *wesenlik* in die brood en wyn. Hierdie opvatting is duidelik gebaseer op Aristoteles se werklikheidsverstaan.

Problematies hieraan is natuurlik dat Jesus na alle waarskynlikheid Aramees gepraat het en dat die werkwoord "is" nie eksplisiet in sy uitspraak voorgekom het nie. Om in die lig hiervan ontologiese (synsmatige) gevolgtrekkings te maak is onvanpas (Schweizer 1957:18). Die Protestante wou derhalwe die outomatiese (*ex opere operato*) en konkrete vorm van Christus se teenwoordigheid nooit aanvaar nie.

3.1.2 Teenwoordigheid van Christus in die gees van die nagmaalganger

Hierdie paragraaf is die subjektiewe kontrapunt van die vorige een. Die bekende voorbeeld hiervan was Zwingli. Die individuele gelowige beleef 'n simboliese teenwoordigheid van Christus in die diepste innerlike van menswees. Met vreugde en dankbaarheid roep die gemeente die dood van Jesus in die gedagtes op. Zwingli het konstant geredeneer dat God *Gees* is (Johannes 6:63) en juis in die gedagte van die gelowige teenwoordig is.

Hierdie is dus 'n opvatting wat rekening wil hou met die rasionalisme en wat die geloof eerder veilig wil bewaar in die stormvrye gebied van die diepste innerlikheid.

3.1.3 Teenwoordigheid van Christus in die nagmaalsaktiwiteit van die gelowige

Dit was reeds Calvyn wat hierdie middelposisie ingeneem het. Hy kon nie aanvaar dat Christus volstrek in die nagmaal teenwoordig kan wees en nie tegelyk ook in die hemel nie (*extra Calvinisticum*). Christus is potensieel (= virtueel) teenwoordig in die *nagmaals-gebeure*. Maar dan nie slegs by een van die twee pole nie, maar in die gelowige gebruik van brood en wyn. In hierdie aktiwiteit vind die realiteit van Christus se teenwoordigheid plaas.

"Bread and wine are not Jesus' body and blood for the reason that, objectively and apart from this action, they show some resemb-

lance to his body and blood within the scope of his Supper, but because of their use ordained by Jesus and realized by the disciples" (Ridderbos 1962:434).

Interessant genoeg is dit Schillebeeckx, 'n Rooms-Katoliek, wat hierdie derde moontlikheid dinamies in terme van die hedendaagse fisika wil verstaan:

"But, on the other hand, the eucharistic real presence also includes, in its sacramentality itself, reciprocity and is therefore completely realised only when consent is given in faith to the eucharistic event and when this event is at the same time accomplished personally, that is, when this reciprocity takes place, in accordance with the true meaning of the sign, in the sacramental meal" (1968:141).

Dit gaan met ander woorde nie oor die vraag of Jesus met of in die nagmaal teenwoordig is nie, maar wel oor die *wyse* daarvan. Dit is duidelik dat die teenwoordigheid van Christus reeds sedert die Hervorming nie noodwendig direk met die elemente van brood en wyn gekoppel is nie. Daarom sou 'n mens naas die sogenaamde "reële teenwoordigheid" (*Realpräsenz*) ook van die "persoonsteenwoordigheid" (*Personspräsenz*) kan praat. Hierdie twee pole is dan onderskeidelik die objektiewe en die subjektiewe pool van werklikheidsverstaan.

Cauthen (1986:331) wys daarop dat hierdie subjektiewe pool tot 'n individuele en die objektiewe pool weer tot 'n korporatiewe verstaan van gelowigwees neig.

3.2 Jesus se teenwoordigheid realiseer in 'n dinamiese gebeure

Met die gelyktydige meervoudige verstaan van die werklikheid wat primêr aan 'n *en-en* geken word, ontstaan 'n netwerk van potensialiteite en werklikhede. Niks is nie, maar alles *word*. Daarom word daar ook eerder van 'n *veld* gepraat wat die totale werklikheid dan eintlik omsluit. Dit is soos die water in 'n visbak: die visse is die partikels, maar die water die "veld" (= ruimte) waarin die visse leef. Die ongingelike waarnemer sal die visse sien swem en redeneer dat hulle onderling invloed op mekaar se bewegings uitoefen, terwyl dit juis die *water* is wat hierdie bewegings moontlik maak, alhoewel die water nie soseer waargeneem word nie. Toegepas op die tema van ondersoek, wil dit dus sê dat geïsoleerde fiksasie op die element (= wyn) onhoudbaar is, aangesien die werklikheid nie in die dinge is nie, maar juis daarbuite.

Pannenberg (1977:26) het moeite gedoen om na aanleiding van hierdie insig (naamlik dat *veld*, in plek van materie, die basis van alle

werklikheid vorm) aan te toon dat die kosmiese Gees van God in hierdie vierdimensionele ruimte teenwoordig is of dit dalk selfs konstitueer. Soos 'n magneet onder 'n vel papier die grafietstof in 'n patroon groepeer, so werk die Heilige Gees in die geskiedenis. Die Belydenis van Nisea ("Die Gees wat Here is en lewe gee") is vir Pannenberg (1977:36) die vertrekpunt. Hy wil veral wegkom van 'n innerlike verspiritualisering van die Gees deur die enkeling. Nee, die Gees is veral die krag buite alle liggame wat daarop inwerk en dit deurdring. Soos lewe altyd binne sy ekologiese nis tereg moet kom, het alles ook deel aan die Gees.

In die verwysing na die subjek se rol in die totstandkoming van die verskyningsvorm van 'n objek (partikel of golf) is die afleiding gemaak dat die *ek* dan bepalend is vir die werklikheid. Werklikheid is nooit los van myself nie. Dit bestaan juis *in* hierdie verhouding. Met die veldteorie sien ons weer dat die werklikheid ook meer is as ek; dat dit ook van my 'n objek maak en dat ek daarvan afhanklik is. In kort dus, werklikheid is 'n gebeure waar subjek en objek in wisselwerking is. Die Gees word in die persoonlike geloof dan so verstaan dat Hy hierdie werklikheid konstitueer. Werklikheid word dan vir my 'n geloofsgebeure. In hierdie werklikheid vind ons ons sin en betekenis. Die werklikheid is vir ons *genadige* werklikheid (Barth 1970:34). Daarom sien ek ook betekenis in alles: *U stok en U staf die vertroos my*. Die digter van Psalm 23 *maak* dus "sakramente" van die gewone toerusting van die skaapwagter.

Werklikheid kom in simbole na ons toe. Brood en wyn is dus slegs tekens van 'n werklikheid wat groter is as ons begripsvermoë. Alhoewel ek my werklikheid skep deur keuses uit te oefen en betekenis toe te ken, bly ek steeds uitgelewer aan die misterie wat my omvou.

"It is only the human meaning of the world that I can change, however, since its deepest, metaphysical meaning is beyond human understanding and intervention" (Schillebeeckx 1968:130).

Toegepas op die nagmaal wil dit sê dat Christus as gebeure in *die aktiwiteite van die gemeente* rondom die nagmaal teenwoordig is. En vir my is Hy teenwoordig in terme van my (geloofs-) keuse en die waarde wat ek aan die gebeure heg.

Werklikheid word dus gegeneer deur die gelowige omgaan met die elemente van die nagmaal. Dit maak Christus sakramenteel en persoonlik teenwoordig. Daarom het ons hier te doen met 'n weder-sydse (resiproke) aktiwiteit: Christus wat Homself aan my gee en ek wat daarop reageer in gelowige bevestiging.

“The disciples are exhorted to ‘take’, ‘eat’, and ‘drink’, and only in this ‘taking’ do they partake of Christ’s body and blood in the Lord’s Supper” (Ridderbos 1962:437-438).

4 GEVOLGTREKKINGS

4.1 Die wynindikatief met die eerste nagmaal is geen wynimperatief nie

Alhoewel ‘n mens geneig is om dadelik te vra na hoe Jesus die eerste nagmaal gehou het, moet ‘n mens daarteen waak dat van die “dat” van die wyn nie ‘n *opdrag* gemaak word nie. Dit sou beteken dat ‘n mens óók ‘n saak moet maak van die ongesuurde of gesuurde brood, die vorm van die brood, die wynekultivar, die kleur, en ander. Dit alles het Calvyn tog middelmatige sake genoem. So funksioneer ook die “vrug van die wingerdstok” gewoon maar as ‘n indikatief.

4.2 Christus is teenwoordig in die nagmaalgebeure

Christus is teenwoordig in die geloofsaktiwiteit van sy gemeente. Hy gee nie *iets* van Hom in die nagmaal nie en is dus nie op een of ander misterieuse wyse *in* of *as* brood en wyn teenwoordig nie. Hy is ook nie in my innerlike sentiment teenwoordig nie. Hy is teenwoordig in sy Persoon waar mense gelowig in en rondom sy Naam bymekaar kom. *Vir my* is Hy teenwoordig wanneer ek hierdie oortuiging huldig en teenwoordigheidswaarde aan die simboliese handeling van die nagmaal toeken. Die sigbare tekens van brood en wyn het dan slegs verwysende of referensiële betekenis. Die kerk leer my die betekenis (Heidelbergse Kategismus XXIX) daarvan, maar ek moet dit self glo en bely.

4.3 Druiwesap kan dieselfde funksie as wyn vir die gelowige gebruiker hê

Werklikheid is dinamies en persoonlik. Watter keuses maak ék en watter betekenis heg ék aan die werklikheid wat by my aanmeld? Die sigbare is dan net die simbole van die eintlike werklikheid wat my kies en waarvoor ek kies. Daarom is dit inderdaad moontlik dat ek in geloof dieselfde ervaring van die nagmaal kan hê deur die *drink van* druiewesap. God is teenwoordig in geloofsgebeure en persoonlike toeëiening. Konstitutief hiervoor is die onderlinge geloofsgemeenskap en die eie beslissing. Daarom kan die individuele gelowige dieselfde betekenis toeken aan die druiewesap as ‘n ander gelowige weer aan die wyn.

4.4 Druiwesap kan gebruik word, en kan ook gebruik word

Druiwesap bied 'n *alternatief* op wyn tydens nagmaal. Dit mag vir sommiges makliker lyk om *net* druiwesap aan te bied as *ook* druiwesap. Indien die gelowige egter bewus is van die eenheid van die nagmaal en dit juis uitgedruk sien in die teenwoordigheid van die een Here, is 'n alternatief op die oppervlakte wel aanvaarbaar. Per slot van rekening is die eenheid primêr 'n onsigbare (Geestelike) eenheid wat as basis en grond Christus het. Die gelowige se deelgenootskap hieraan word as gebeure ervaar en in daad tot uitdrukking gebring.

Tog weet ons dat die individu se keuse sy of haar werklikheid bepaal. Hierdie keuse word gedra deur die groter omgewing of geloofsmilieu (= veld) waarbinne so iemand is. Betekenis word aangebied, maar moet *eventueel* toegeëien word. En omdat die sin van die nagmaal tog nie in die uiterlike tekens van brood en wyn geleë is nie, is dit sekerlik moontlik dat *dieselfde betekenis ook deur 'n aangepaste element* uitgedruk kan word.

Die eenheid tydens nagmaal kom wel na vore in die een liggaam van Christus. Maar die alternatief behoort nooit geaksentueer te word nie. Dit wil sê aparte geleenthede of aparte skinkborde of aparte uitnodiging sal nie bevorderlik wees nie. Die essensie van die nagmaal lê in die *gebeure* van die geloofshandeling van die enkeling wat opgaan in "die gemeenskap van die heiliges" - en nie in die dinge *per se* nie.

Literatuurverwysings

- Barth, K 1970. Die Lehre van den Schöpfung. Erster Teil. In: *Die Kirchliche Dogmatik*, Dritter Band. Zürich: EVZ.
- Boehmer, J 1927. Der Wein im heiligen Abendmahl. In: *Die Alkoholfrage in den Religion*, Heft 1, Bd 2. Berlin: Neuland.
- Bouwman, H 1934. *Gereformeed kerkrecht. Het recht den kerken in de praktijk*. Kampen: Kok.
- Calvyn, J 1956. *Institutie. Of onderwijzing in de Christelijke Godsdienst*. Uit het Latijn vertaald door A Sizoo. Delft: Meinema.
- Cauthen, K 1986. *Systematic Theology. A modern Protestant approach*. Ontario: Edwin Mellen.
- Grosheide, F W (Red.)1956. *Christelijk Encyclopedie*. Deel I. Kampen: Kok.
- Jeremias, J 1976. *The eucharistic words of Jesus*. London: SCM.
- Joubert, H 1995. *Sandpark Program*. Ongepubliseerde lesings. Klerksdorp Rehabilitasie Sentrum.
- Lietzman, H 1979. *Mass and lord's supper. A study in the history of the liturgy*. Leiden: Brill.
- Nederduitsch Hervormde Kerk, 1997. *Diensboek*. Pretoria: Kital.
- Pannenberg, W 1977. *Faith and Reality*. London: Search Press.

- Polman, A D R s j. *Onze Nederlandsche Geloofsbelijdenis IV*. Verklaard uit het verleden geconfronteerd met het heden. Franeker: Wever.
- Pont, A D 1981. *Die historiese agtergronde van ons kerklike reg*. Akademiese handboeke. Pretoria: HAUM.
- Ridderbos, H 1962. *The Coming of the Kingdom*. Philadelphia: Presbyterian & Reformed Publishing Co.
- Schillebeeckx, E 1968. *The Eucharist*. London: Campton.
- Schweizer, E 1957. Abendmahl. In: *Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Erster Band*. Tübingen: JCB Mohr.
- Von Holzer, P-J 1986. "Wein, den das Herz des Menschen erfreut". In: "... Und trinket alle daraus". Zur Kelchkommunion in unseren Gemeinden. Freiburg: Herder.
- Van Niekerk, A 1992. *Rasionaliteit van relativisme. Op soek na 'n rasionaliteitsmodel vir die menswetenskappe*. RGN Reeks in Metodologie. Pretoria: RGN.
- Zohar, D & Marshall, I 1994. *The quantum society*. London: Flamingo.